

Каменчук Тетяна Олегівна
Новохацька Анастасія Іванівна

Варіативність внутрішнього і зовнішнього вектору розвитку України на шляху демократичних перетворень

УДК 328.187
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2020-2-49-51>

Каменчук Тетяна Олегівна
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26,
Одеса, Україна

Новохацька Анастасія Іванівна
студентка соціально-гуманітарного факультету
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26,
Одеса, Україна

У статті досліджується внутрішньополітичний розвиток України протягом останніх майже трьох десятиліть її незалежності, а також аналізуються основні напрями зовнішньої політики країни, які супроводжувалися конфліктами, неодноразовою зміною вектору розвитку тощо.

Україна займає особливе місце серед країн пострадянського простору. Вона являє собою унікальний приклад масштабних трансформацій, що відбулися за останні майже 30 років її незалежності. Обравши шлях розвитку плюралістичної політичної моделі та принципи багатовекторної зовнішньої політики, Україні, принаймні в 1990-і роки, вдалося зберігати певний баланс стабільності. Однак події останніх років показали, що в самій моделі української державності приховано багато «підводних каменів», а її безядерний і безблоковий статус – це лише свого роду можливість використання власних інтересів для її сусідів.

Ця проблема була актуальною для української держави і у зв'язку з тим, що країна в усі періоди свого історичного розвитку і формування сучасної території мала міжрегіональні суперечки. Це особливо чітко проявилось в періоди політичних подій 2004 і 2014 років, повною мірою відбивши наявні проблеми, пов'язані з боротьбою регіональних еліт, які прагнули мати можливість отримання повного контролю над державними інститутами та фінансовими потоками.

Особливо це гостро це питання стало на порядку денному після анексії Криму і початку військових дій на Сході країни. Подібний підхід позначився на зовнішньополітичних пріоритетах України, яка розширювала співпрацю з країнами, що займають жорстку позицію стосовно Росії, чітко намітивши курс на подальше зміцнення відносин з європейськими країнами, на розширення співпраці з ЄС, США та зближення з НАТО.

Ключові слова: Україна, зовнішня політика, внутрішня політика, російсько-українські відносини, плюралізм, демократія, вектор соціально-політичного розвитку, ЄС, НАТО.

Вступ. Україна є прикладом країни, де за останні майже тридцять років забезпечений виборний процес, створена плюралістична політична модель, яка зберігається, незважаючи на всі трансформації та зміни вектору розвитку. Починаючи з Л. Кравчука – першого Президента незалежної України, незважаючи на неоднозначну оцінку його керівництва і досить суперечливе ставлення до нього як особистості, неможливо не визнати його роль у становленні джерел державності молодій, незалежній країні та можливості недопущення громадянської війни, яка мала місце майже у всіх республіках колишнього Радянського Союзу (Росія 1993 р. тощо).

Метою статті є розгляд векторів розвитку зовнішнього та внутрішнього розвитку України часів незалежності, їх зміну та варіативність. З огляду на зазначену мету були визначені такі завдання: охарактеризувати взаємозв'язок внутрішньої та зовнішньої політики, їх ключові суперечності та можливі шляхи подолання.

Результати. У ті роки за всіх проблем політичної системи український парламент був більш відповідальним і професійним, ніж зараз, причому як за своїм складом, так і з погляду правил лобістської діяльності. Однак багато в чому це була інерція від радянського періоду. Сама по собі нова незалежна Україна так і не сформувала ефективну

модель внутрішньополітичного розвитку, навіть не дивлячись на використання загалом досить важливих для пострадянського простору інструментів (конкурентні вибори, лояльність до опозиції тощо).

Українська еліта початку 1990-х років створила собою симбіоз партійної ідеократії й радянської технократії, і в цьому симбіозі працювала система стримувань і противаг, в тому числі й між східною і західною частинами країни, яка дозволяла утримувати відносно стійку ситуацію. Однак фактично з самого початку 1990-х набирали силу й інші тенденції. Нова незалежна Україна, взявши курс на будівництво молоді держави, стикнулася з цілим рядом викликів, з якими не змогла впоратися та надати адекватні відповіді.

Передусім це проблема негативної селекції, коли політична й економічна еліта протягом 90-х років минулого століття деградували, а система все більше нагадувала специфічний олігархічний капіталізм з характерними для нього розшаруванням суспільства, збагаченням верхівки, відсутністю соціальної відповідальності, прагненням використовувати владу тільки для особистого збагачення. Все це супроводжувалося небувалим занепадом інфраструктури, зростанням корупції, демографічним спадом і еміграцією найбільш активної частини населення, насамперед молоді. Саме ця глибока соціальна криза і послужила

основною причиною тих подій, які увійшли в історію під назвою «помаранчева революція» або «перший Майдан».

Ще одним важливим негативним трендом стало зростання націоналістичних настроїв, які не в останню чергу підживлювалися прагненням влади використовувати зазначене явище у власних інтересах. Це тісно корелювало з бажанням повністю порвати з колишньою імперською і радянською спадщиною і сприяло поступовому скороченню українсько-російських контактів в гуманітарному і культурному плані. Негативну роль зіграли і помилки, допущені Росією під час проведення політики «м'якої сили» щодо України. Все це в сукупності зробило важкий кумулятивний ефект, і з'явилися передумови для розриву добросусідських відносин, які, зрештою, перетворилися на ворожі в зв'язку з військовими діями Росії в східних районах нашої країни та анексією Криму.

Спроби повернути непідконтрольні території Луганської і Донецької областей та анексований Крим Україні, незважаючи на Мінські угоди, по сьогоднішній день залишаються марними.

Щодо внутрішньополітичної ситуації на Україні, то аналіз її еволюції протягом майже 30 останніх років наочно показав, що в умовах перманентної економічної і політичної кризи і повного відриву еліти від інтересів стратегічного розвитку країни, самі по собі вибори й розгалужена партійна система, за всієї їх важливості, ще не означають будівництва сучасної демократії. Навпаки, в рамках сформованої на Україні системи вони багато в чому послужили механізмом приходу до влади людей, негідних до управління, здатних лише до формування (часто за територіальною ознакою) і збагачення власних кланів.

Події Євромайдану стали для багатьох українців спробою самоочищення. Разом з тим ця спроба супроводжувалася колосальними втратами та багато в чому змінила значну частину українського суспільства і такою ж мірою владу, незважаючи на проведені президентські та парламентські вибори. На чолі України (за невеликими винятками) стоять все ті ж знайомі обличчя. Зрозуміло, що з'явилися і нові персоналії, які досягли певних успіхів, зокрема на регіональному рівні, представники молодого покоління, дії яких будуть визначати майбутнє держави. Але їх успіх або невдача залежатимуть від того, чи зможе український політичний клас знайти нову відповідальну свідомість та створити ефективну програму розвитку. Така програма повинна не тільки проголосувати шлях на Захід, а й закласти основи внутрішньої модернізації, використовуючи європейські норми й правила як засіб досягнення цієї мети (але не як самоціль).

Сьогодні, коли пострадянський етап української історії, можна зазначити з певністю, нарешті

закінчився, перед правлячим класом країни стоїть питання, на яке відповідати так, як було звично в 1990–2000-і роки, вже не представляється можливим. Адже на порядку денному саме існування української держави та її майбутнє.

Пострадянська зовнішньополітична модель України, якщо дивитися на неї в динаміці протягом 25 років, найбільш рухлива порівняно зі змінами внутрішньополітичного та економічного характеру. Українська зовнішня політика з початку свого становлення і вже після здобуття незалежності країни не мала чіткого вектору розвитку, коливаючись від одно- до багатовекторності. І якщо її вихід з СНГ уявляється повністю правильним і беззастережним, як і цілком вірним є курс на євроінтеграцію, то коливання між ЄС і НАТО чи спроби поєднання цих двох аспектів не надали паритетних відносин нашій країні з зазначеними міжнародними структурами, не сприяли загалом збалансуванню напрямів розвитку та їх варіативності.

Якщо аналізувати становлення зовнішньої політики з моменту досягнення Україною незалежності, то варто зазначити, що у період президентства Л. Кучми вона переживала певний розквіт. І хоча Л. Кучмі вдалося стати президентом значною мірою завдяки проросійській риторичці, для України було врегульовано (як виявилось, тимчасово) питання, пов'язане з прагненням кримчан інтегруватися в Росію, в 1997 році було завершено розподіл Чорноморського флоту і підписаний Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Росією, все ж, особливо в його другий термін президентства, він починає позиціюватися як прозахідний президент. Саме при Л. Кучмі були зроблені перші кроки до НАТО (підписаний план Україна – НАТО) і закладені основи майбутнього зближення з Євросоюзом. Україна стала членом Організації за демократію та економічний розвиток (ГУАМ, ГУУАМ) – інтеграційної структури, націленої на мінімізацію російського впливу на пострадянському просторі.

Після «помаранчевої революції» був узятий однозначний курс на поглиблення партнерства з Заходом. Газові війни, як і раніше виниклі територіальні суперечності навколо о. Тузла, все більше ускладнювали російсько-українські відносини. Підписання харківських угод при президенті В. Януковичі було швидше тактичним кроком Києва, традиції багатовекторної політики якого трансформувалися при В. Януковичі в політику відвертого торгу [3].

Більш-менш послідовним і прогнозованим зовнішньополітичний курс став після чергового майдану 2014 року. Сьогодні українська зовнішня політика стикається з цілою низкою викликів. По-перше, Україна сприймається насамперед як геополітичний кордон, фактично являє собою патронувану країну, суб'єктність якої на міжнарод-

ній арені, особливо в умовах фінансової залежності, досить сильно ослаблена. По-друге, Київ відчуває все більший тиск з боку європейських партнерів у справі реалізації мінських угод. Поява «плану Мореля», «формули Штайнмайєра», недвозначну позицію Німеччини та Франції щодо необхідності проведення виборів у Донбасі можна розцінювати як чіткий сигнал. Перспективи «замороженого конфлікту», як і раніше, дуже реальні, і це не може влаштувати ані Україну, ані Європу.

Непрямим індикатором позиції європейської громадської думки щодо українського питання може служити голландський референдум про ратифікацію Євроасоціацією. Він показав, що імідж України в Європі не настільки стабільний, як здавалося Києву. Референдум став також явним свідченням втоми громадян від ініціатив і стилю брюссельської бюрократії. Попри те, що в політичному плані Київ знаходиться в тісному альянсі з Вашингтоном, і Європа обмежена у своїх можливостях примусу на нашу країну, ряд європейських країн багато в чому змінив сприйняття вектора руху та очікувань переваг від фіктивного «заступництво». Стає все більш очевидним, що цей шлях далеко не легкий, і Україні варто багато що змінити, багато що виконати, щоб отримати певні тактичні результати у цьому напрямку.

Двосторонні відносини важливі для Києва з погляду взаємодії з країнами-сусідами, адже значна частина українських областей має кордони з іншими державами. Україна володіє великим транзитним потенціалом і навіть суто за географічною ознакою повинна бути відкритою для взаємодії.

Проте говорити про системні успіхи України в справі розвитку таких відносин поки навряд чи доводиться, хоча стверджувати, що ніякі зусилля

не робляться, теж не можна. Сьогодні в колі осіб, що відповідають за українську зовнішню політику, і представників експертного товариства народжується усвідомлення необхідності якщо не повернення до багатовекторності, то використання не тільки західного, а й інших напрямів політики.

Висновки. Ідея консолідації суспільства на демократичних початках – це повістка міру та інтеграції країни, що передбачає включення всього різноманіття інтересів, наявних в суспільстві. Це повістка позитивної включеності України в континентальні і глобальні процеси. Миротворство як створення нового громадського порядку може бути реальним мотивом співпраці і діалогу і передбачає розвиток демократичних початків. Не покінчивши з війною, імітаціями демократії, Україна не зможе перейти до реальної демократії в нових історичних умовах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зовнішня політика нових незалежних держав : Збірка статей / Отв. ред. Б. А. Шмелев. Москва : ИЭ РАН, 2015. 240 с.
2. Горова С. Територіальна цілісність України в контексті потенційних загроз. Резонанс. 2014. Вип. 27, с. 5–11.
3. Новітня політична лексика (неологізми, оказіоналізми та інші новотвори / За заг. ред. Н. М. Хоми. Львів : «Новий Світ – 2000», 2015. 492 с.

REFERENCES:

1. Zovnishnja politika novih nezalezhnih derzhav : Zbirka statej / Otv. red. B. A. Shmelev. Moscow : IE RAN, 2015. 240 c.
2. Gorova S. Teritorial'na cilisnist' Ukraïni v konteksti potencijnih zagroz. Rezonans. 2014. 27. P. 5–11.
3. Novitnja politichna leksika (neologizmi, okazionalizmi ta inshi novotvori / Za zag. red. N. M. Homi. L'viv : "Novij Svit – 2000", 2015. 492 s.

Variability of internal and external vector of development of Ukraine on the path of democratic transformation

Kamenchuk Tetyana Olehivna

Candidate of Political Sciences,
Associate Professor at the Department
of Political Science and Law
South Ukrainian National
Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky
Staroportofrankivska st., 26,
Odessa, Ukraine

Novohatska Anastasia Ivanivna

Student of the Faculty
of Social Sciences and Humanities
South Ukrainian National Pedagogical
University
named after K. D. Ushynsky
Staroportofrankivska st., 26,
Odessa, Ukraine

The article examines the internal political development of Ukraine over the last almost three decades of its independence, as well as analyzes the main directions of the country's foreign policy, which have been accompanied by conflicts, repeated changes in the development vector, etc.

Ukraine holds a special place among post-Soviet countries. It is a unique example of the large-scale transformations that have taken place over the last nearly 30 years of its independence. By choosing to develop a pluralistic political model and the principles of multi-vector foreign policy, Ukraine, at least in the 1990s, managed to maintain a certain balance of stability. However, the events of recent years have shown that the very model of Ukrainian statehood has many "pitfalls" hidden, and its non-nuclear and unblocked status is just a kind of opportunity to use its own interests for its neighbors.

This problem was urgent for the Ukrainian state and due to the fact that the country, in all periods of its historical development and formation of modern territory, inherited inter-regional disputes. This was particularly clear during the political events of 2004 and 2014, fully reflecting the existing problems associated with the struggle of regional elites, who sought to be able to gain full control of government institutions and financial flows.

This was especially acute after the annexation of Crimea and the start of hostilities in the East of the country. Such approach has affected Ukraine's foreign policy priorities, which have expanded cooperation with countries with a tough stance on Russia, clearly outlining the course to further strengthen relations with European countries, expand cooperation with the EU, the US, and rapprochement with NATO.

Key words: Ukraine, foreign policy, domestic policy, Russian-Ukrainian relations, pluralism, democracy, vector of socio-political development, EU, NATO.